

Jonáš Hájek „Nejsem výrobce soch“

„Asi každý autor má svůj ztracený ráj, své Rimini, Macondo nebo Drohobyč. Patří to k základní výbavě,“ napsal v anketě „o regionech“, kterou jsem uspořádal v internetové revui *A tempo* v roce 2009, básník Jakub Řehák. Jinými slovy, každý autor se vztahuje k nějakému svému osobnímu pupku světa, s nímž se cítí spojen neviditelnou šňůrou. Známou replikou odpověděl Františku Halasovi a jeho básni Nikde Jan Skácel: „Vždycky to někde je / Můj starý básníku“. A právě tímto básnickým *někde* se dlouhodobě zabývá skupina studentů komparatistiky na FF UK pod vedením Josefa Hrdličky v rozvětveném rozhlasovém projektu, který mimo jiné vyústil do publikace *Básně a místa*.

Kniha je výběrem padesáti šesti rozhlasových pořadů věnovaných vybraným básním a místům a upravených do tištěné podoby. Rozhlasový žánr eseje odrážejí jednak rozsahem, jednak opakováním úryvků interpretovaných textů. Eseje-pořady jsou rozděleny do tří oddílů: Vracím se ke geografii místa, A ráno se vzbudím s touhou po cestách a Pokolikáté už vzýváš tu závrať beze jména. Oddíly netvoří jasně uzavřený tematický celek, zato při bližším pohledu je znát citlivá kompozice a třeba kontrastní susedství textů: po eseji věnované *Písni o Rolandovi*, v němž jsou zabíjení pohané, následuje vyvažující text S arab-

ským pasem a v něm verše Nizára Kabbániho, jejichž blízkovýchodního adresáta „ze všech map vyhodili“. V knize najdeme texty pojednávající „typy lokalit“, jako např. hory, moře, interiéry, ale nemenší měrou interpretace zakotvené v konkrétních zeměpisných souřadnicích naší planety od Chile po Japonsko. Kompletně je přetištěn dílčí cyklus pěti pořadů *Cizinci* v Praze, který vedle Nezvala, Celana, Bachmannové a Quinna nabízí pozoruhodný portrét Prahy polistopadové, přetřené z rudé na růžovou a plně nesmyslných loutkových suvenýrů: mluvím o Rapsodii na české motivy amerického básníka Jamese Merrilla, kterou bych rád viděl v češtině celou. Knihu otevírá zasvěcená předmluva editorů a uzavírá rejstřík jmenný, místní a rejstřík pořadů. Nechybí CD, na němž si čtenář-posluchač může všechny pořady přehrát a mimo jiné tak sledovat rozhlasovou redakční praxi – texty se přiznaně liší.

Je pozoruhodné, kolik různých básnických hlasů, epoch a míst přichází ke slovu, aniž by publikace působila roztříštěně. Stejně pozornosti se těší básně o několika verších a prostřednictvím ukázek i rozsáhlé eposy, při jejichž interpretaci se autoři někdy nemohli vyhnout pouhému převyprávění. Obecně je z delších básní zpravidla představeno několik fragmentů, proložených komentářem, s odkazem k další četbě. Kniha tak slouží jako vynikající vodítko pro zvědavé a zároveň neúnavně přináší vlastní originální odpovědi na otázku, jak číst poezii. Komentář, psaný s ohledem na konzumenty rozhlasového vysílání, se

dobrovolně umenšuje na doprovod, uvádějící do kontextu interpretovaných veršů. Všechny eseje nejsou stejně povedené a objevné, v naprosté většině se jim však daří verše přiblížovat a přitom je nepřebíjet. Ke slovu v neposlední řadě skrze citáty přichází plejáda starých překladatelů, upomínající na „překladatelskou velmoc“, jíž jsme snad kdysi doufali být; do oběhu se vracejí i jména morálně pochybná, překladatelsky však dosud relevantní – za všechny Jan Pilař co překladatel z polštiny. Dobou vzniku básní se pohybujeme od starověku po současnost.

Jedním z lákavých způsobů cestování mezi eseji je četba jejich autorů, třeba Michala Špíny, který dovede stejně erudovaně nahlížet do děl romantismu, expresionismu a na jiných stránkách uvádět dosud nepřeložené jihoamerické básníky. Odborníky na hojně zastoupenou starořeckou literaturu jsou Eliška Luhanová a Robert Roreitner; sledujeme s nimi život horalů, zpodobený v homérských přírovnáních, zásadní místa řecké mytologie i enigmatickou sborovou lyriku. Právě ona jako protipól epitafů, tesaných do kamene, vyklene v eseji Památníky řecko-perských válek základní rozpětí poezie mezi písmem a zvukem, které soupeří o prvenství: „*Nejsem výrobce soch, / abych na oslavu tesal obraz, jenž připoután / na podstavci má zůstat stát. Ne! Běž, / sladká písni [...] na každé obchodní lodi, na každém člunu [...].*“ Toto rozpětí reflektují také *Básně a místa*.

Je jen škoda, že zde nebylo přeloženo několik ukázek v angličtině a něm-

čině – vždyť kdo jiný než tito studenti by na to měl mít! V určitém případě snad posloužil originál jako rozhlasová ilustrace. Proč však nebyly přeloženy verše Byronovy a Ashberyho, když na jiných místech čteme původní překlady? Zbytečně se tak kalí „lehký“ dojem z knihy, která si nárokuje oslovit širší čtenářstvo. Básnický místopis funguje jako hledáček básníků z masa a kostí, kteří vždy tvořili na určitém místě, šířeji je pak jedním ze způsobů, jak autora vrátit do interpretační hry. Z jistého hlediska se kniha většinou omezuje na identifikaci konkrétní reality a neusiluje o odkrytí hlubších vazeb mezi textem a místem, mezi „typem lokality“ a formou. Jak píše Pavel Kolmačka ve svrhu zmíněné anketě: „*Dodnes si vybavuji svoje stěhování do Chrudichrom ze Slovenska, zpod vysokých a strmých kopců: vystoupil jsem z vlaku a asi půl hodiny šel po silnici. Pak po polní cestě. Prostor se otevřel, po třech letech kopcovitě tísně a pocitu, že mám stále zakrytý výhled, se mi zvolnil tep. Místo hradby tvrdých, dramatických, svým způsobem dusivých hmot jsem měl kolem sebe jen vlny a dálku. Hodně vzduchu, volný průchod větru. V textech, které píšu, tuhle moji základní situaci každý najde.*“ Sepětí s místem nelze absolutizovat; bylo by však, myslím, možné se při interpretaci častěji ptát, kde v rytmu básně účinkují „*dusivé hmoty*“ a kde se „*zvolnil tep*“.

Publikací *Básně a místa* se čtenáři představuje nová generace komparatistů. Bude mít náročný úkol: znovu a znovu trpělivě vysvětlovat, že stojí za to objevovat cizí básníky, cizí litera-

tury, že má svůj nezastupitelný smysl potýkat se s překládáním textů i jejich složitých, zdánlivě nepřenositelných kontextů. *Básně a místa* nenechají nikoho na pochybách, že je pro tento úkol plně vybavena.

Básně a místa. Eseje o poezii.
Praha, FF UK a Radioservis
2015. Eds. Josef Hrdlička, Klára
Soukupová, Michal Špína.

Josef Hrdlička Veškerá poezie Zbyňka Havlíčka

Stačí chvíli náhodně listovat a z básní Zbyňka Havlíčka se vynoří obraz oslňující svou suverenitou a opovázlivostí. „*Po celý život se pohybuju po odstředivé dráze srdce*“; „*Kolik sadomasochismu je rozpuštěno v terpentýn dějin*“; „*Miluju buržoazii / Po způsobu zvířat*“; „*V nějaké Altamiře spánku*“; „*Poesie, živoucí střetnutí vesmíru a mne!*“; „*Také stalinismus má svoje Venuše*“. Tyto „imaginativní teze“, jak Havlíček – přibližně řečeno – označuje básnickou myšlenku, se vyznačují jistou samostatností vzhledem k básni, do které patří. Havlíček v nich pozoruhodně obnovuje dá se říci tradiční funkci poezie – to jest zdůrazňovat a fixovat hodnoty. Není náhodou, že Antonín Brousek umístil dva citáty z Havlíčka do čela své „čítanky českého stalinismu“ *Podivuhodní kouzelníci* vydané v Anglii (1987). Autor *Stalinské epochy* do tohoto sousedství bezpochyby patří a například sbírku

Kabinet dra Caligariho z roku 1951 můžeme s potěšením číst jako mistrný komentář stalinské produkce v jejím vlastním jazyce: „*A zatím proletariát zbytněl do pracujících / A zatím pracující zhubli do proletariátu / a to všechno se posralo jako jeden lid*“. Téměř, protože Havlíčkova poezie obsahuje mnohem víc a s odstupem se naopak „podivuhodní kouzelníci“ padesátých let jeví jako částečná vysvětlivka právě k jeho dílu. Vrátime-li se k hodnotám, Havlíčkova básně je ustalují jen naoko, svou dikcí, ve skutečnosti je přeháňejí, absurdně kombinují a s ladným zápalem rozvracejí – „*Stavět vše mimo zákon!*“. „*Destrukci všech systémů*“ píše v imaginárně programových *Prolegomenech poesie* (1951). Nejedna jeho báseň dodnes přináší úlevné poznání svobody nesené imaginací, když překvapivě ztíterné dogma tam, kde si je ani neuvědomíme.

Havlíčkovy básně vyšly na sklonku roku 2016 v souborném a dosud nejúplnějším vydání, které navazuje na vydání Havlíčkových teoretických textů a dopisů v Torstu. Projekt jeho díla by měl ještě pokračovat edicí deníků. Oproti dosud jedinému oficiálnímu vydání *Otevřít po mé smrti* (1994) editora Jiřího Brabce má *Veškerá poezie* podstatně větší rozsah a přináší několik dříve nevydaných celků. Jsou to jednak rané sbírky *V azuru zakletá*, *Dětské domovy choromyslných* a *Athénská princezna* (1940–1942), předcházející *Strašidlům*, jimiž začínala starší edice. Dále tu přibývá několik sbírek či cyklů: *Levou rukou*, *Albuminóza*, *Berenika 59*, *Jděte do prdele*, *všichni, všichni, všichni!*,

Sade-ská, úplná sbírka *Malý testament* (oproti autorovu výboru z něj), sbírka *Lístky do památníku* (vydaná dříve samostatně), řada jednotlivých básní zařazených v chronologických oddílech do hlavní části díla (a do obsáhlých dodatků) a dva bloky deníkových záznamů. Edici provází komentář a dvě studie z pera Petra Krále a Stanislava Dvorského. Pročtení svazku a srovnání se starší edicí ukazuje, jak náročný úkol měl před sebou editor Pavel Čepický. Havlíček nedal svému básnickému dílu definitivní podobu a editor zjevně řešil řadu obtížných otázek: Kterou z často více možných podob sbírek zvolit? Které básně mimo sbírky zařadit do hlavní části? A které umístit do dodatků? A zřejmě ne vždy lze s jeho řešeními jednoznačně souhlasit. Edicí se podrobně a velmi kriticky zabývali Stanislav Dvorský a Petr Král v rozhovoru pro *Tvar* (13/2017), a lze jen litovat, že podobná diskuse neproběhla za účasti editora před vydáním knihy. Zmíním tu výběrově jen několik momentů. V řadě případů jsou jednotlivé básně sbírky oproti staršímu vydání překvapivě spojeny do jednoho celku (např. *Kabinet dra Caligariho*), některé sbírky tu mají značně jinou podobu: soubor *Miluji tedy jsem* má mnohem menší rozsah a řada básní, které starší vydání do sbírky řadilo, je poměrně nejasně rozptýlena mezi hlavní část díla a dodatky. V několika případech známých básní, jako jsou *Izraelské plavky*, edice nepřináší název, ačkoli je autorský, byť přibyl jen k samostatnému opisu básně. Zvlášť v tomto případě je ale podstatnou součástí básně

a představuje tvůrčí prvek. V obdobném případě názvu sbírky *Sade-ská* naopak používá pozdější název. A bylo by možné pokračovat. Editor bezpochyby měl důvody pro svůj postup a jeho edice je doufejme přesnější, nicméně tu podstatně chybí popis těchto rozdílů a zdůvodnění, kde a jak se vzalo starší řešení. Z popisu použitých pramenů se ovšem ani nedozvíme, že editorem strojopisného souboru *Poezie* (1979–1986), z nějž vycházel Jiří Brabec v devadesátých letech, je také Pavel Čepický, tím méně, proč a jak se jeho dvě edice liší.

Jako rozhodně nestandardní a nepřilíživě šťastná se nakonec jeví dvojí podoba knihy: vyšla jednak v redukované podobě bez komentářů, dodatků a doslovů, jednak v rozšířené (a záhy rozebrané) verzi s celým tímto aparátem, rozdíl činí přes 300 stran (z celkem 1068) a appendix obsahuje nejednu báseň, která by si zasloužila místo v jádru díla. Vyřazení dvou závěrečných studií z redukované verze působí přinejmenším podivně: proč je vydavatel vůbec objednával, když je pak uklidil do nedostupné bibliofilie?

Jak tato edice mění obraz Havlíčka a jeho díla? Především do něj začleňuje otevřeně erotické cykly jako *Levou rukou neboli lyrické příspěvky k EMILII* nebo *Albuminóza*, z nichž první vyšel dříve časopisecky. Ty celku jasněji dodávají dříve jen tušený odstín. Kromě toho přibývá spíše sporný rámec raných básní a něžně kýčovitě *Lístky do památníku*. Ty ukazují slabší polohy Havlíčka básníka, bezpochyby dávají nahlédnout něco z jeho psaní a myšle-